
Materiały z II sympozjum teologicznego "Kościół a Żydzi i Judaizm" zorganizowanego przez Akademię Teologii Katolickiej, (Warszawa, 3-4 IV 1990)

Collectanea Theologica 61/3, 5-9

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MATERIAŁY Z II SYMPOZJUM TEOLOGICZNEGO

«KOŚCIOŁ A ŻYDZI I JUDAIZM»

zorganizowanego przez Akademię Teologii Katolickiej

(Warszawa, 3 — 4 IV 1990)

U schyłku lata i wczesną jesienią 1989 r. stosunki katolicko-żydowskie w Polsce uległy pogorszeniu. Stało się tak na skutek sporu wokół klasztoru karmelitanek w Oświęcimiu i prowokacji wywołanej przez rabina J. Weissa. Dopiero oświadczenie Komisji Episkopatu do Dialogu z Judaizmem, a następnie wypowiedzi kard. J. Willebrandsa i coraz powszechniejsze głosy nawołujące po obydwu stronach do rozsądku i pojednania wpłynęły na stopniowe polepszanie się sytuacji. Na jakim etapie znajdują się teraz międzyreligijne stosunki katolicko-żydowskie, jaką drogę przebyliśmy, jakie są doświadczenia innych krajów, jakie istnieją obciążenia, jaka jest specyfika dialogu w Polsce i co należy uczynić w najbliższej przyszłości — oto pytania stawiane podczas II Sympozjum Teologicznego *Kościół a Żydzi i judaizm*, zorganizowanego 3 i 4 kwietnia 1990 r. przez Wydział Teologiczny Akademii Teologii Katolickiej i Komisję Episkopatu Polski do Dialogu z Judaizmem.

W zmienionej sytuacji społeczno-politycznej Kościół staje wobec nowych wyzwań. Przez wieki teologia odzwierciedlała i legitymowała nieprzyjazne nastawienie do Żydów. Nie inaczej było też po drugiej stronie. W kontekście zapoczątkowanych procesów demokratyzacyjnych chrześcijanie i wyznawcy judaizmu coraz lepiej rozumieją, że nie wolno żywić starych urazów i uprzedzeń. W wyniku reorientacji teologicznej i na tle emocji wyzwolonych w kontekście sporu o klasztor w Oświęcimiu ujawniły się zarówno nastroje antyżydowskie, maskowane często etykietą katolicyzmu i postulatami „odgórnego” zaprowadzania katolicyzmu, jak i nastroje antypolskie, formułowane w języku pełnym stereotypów i niechęci. Przed żydowskimi i katolickimi teologami stoi wiele zadań do spełnienia, przede wszystkim przeniesienie nowej refleksji teologicznej do szeroko pojętej katechezy i nauczania.

Na początku czerwca 1989 r. Wydział Teologiczny ATK zorganizował pierwsze spotkanie teologów poświęcone reorientacji Kościoła wobec Żydów i judaizmu (materiały zob. w „Collectanea Theologica” 60/1990, z. 3). Wzięli w nim udział uczestnicy przygotowywanego

wtedy wyjazdu na chrześcijańsko-żydowskie seminarium naukowe w Spertus College of Judaica w Chicago. Warszawskie sympozjum okazało się bardzo pomocne w nawiązaniu partnerskiego dialogu z przedstawicielami Żydów amerykańskich. II Sympozjum Teologiczne stanowi kontynuację ściśle teologicznego programu, który ma służyć zbliżeniu zwaśnionych, a przecież bratnich, wspólnot religijnych. Sympozjum zgromadziło prawie 100 uczestników z całego kraju i z zagranicy, zarówno katolików jak i członków innych wyznań chrześcijańskich oraz Żydów.

Obrady otworzył rektor ATK prof. Helmut J u r o s. „Nasze spotkanie, nasz ośrodek dialogu — powiedział — nie jest koniunkturalny, jak sama teologia nie może być koniunkturalna. Chcemy rozwijać dialog teologiczny, który w Polsce, i nie tylko u nas, jest podejmowany z oporami i stawia dopiero pierwsze kroki”. Słowo wstępne wygłosił ambasador Izraela w Polsce dr Mordechaj P a l z u r, a następnie bp prof. Henryk M u s z y ń s k i, przewodniczący Komisji Episkopatu do Dialogu z Judaizmem i rabin Menachem J o s k o w i c z, Naczelny Rabin Polski. Ambasador zwrócił uwagę na bolesne zaszłości w stosunkach między chrześcijanami a Żydami, po czym dodał: „ważnym zadaniem naszej generacji jest starać się zbliżyć oba nasze narody poprzez zapoznanie, wzajemne odwiedziny i współpracę we wszystkich możliwych dziedzinach, a tych jest bardzo wiele. Uważam, że powinniśmy wychowywać nowe narybki Polaków i Żydów w kierunku tego zrozumienia i w ten sposób wyeliminować antysemityzm z jednej i antypolonizm z drugiej strony”. Biskup H. Muszyński nawiązał do audyencji udzielonej 19 marca 1990 r. przez Jana Pawła II delegacji American Jewish Committee. Wkrótce delegacja gościła w Polsce spotykając się z Komisją do Dialogu z Judaizmem. Ojciec Święty wyraził nadzieję, że spotkanie z Komisją będzie „znakiem nadziei prawdziwego braterstwa pomiędzy chrześcijanami i Żydami w Europie Środkowej i Wschodniej, i przez to przyczyni się do procesu pokojowego i demokratycznego rozwoju, który ma tutaj miejsce”. Wszystko, co dzieje się w Polsce, ma szczególne znaczenie dla dialogu chrześcijańsko-żydowskiego, choćby dlatego, że prawie 2/3 Żydów w świecie właśnie stąd wywodzi swoje korzenie. Kontrowersja wokół oświęcimskiego Karmelu odsłoniła „jak głębokie i ciągle nie zabliźnione są rany z przeszłości, a także jak ciągle mało wiemy o sobie, o swoich odczuciach, reakcjach, o swojej inności i odmienności. Prawdą jest, że żyliśmy przez wieki na tym samym skrawku ziemi polskiej, ale żyliśmy obok siebie, a nie z sobą. W czasie wojny cierpieliśmy od tej samej zbrodniczej ideologii, chociaż w sposób różny. Morze cierpień, niesprawiedliwości i nie spotykanych na dotychczasową miarę zamierzeń unicestwienia całego narodu, zamiast zbliżyć nas — zantagonizowały”. Biskup Muszyński umieścił dialog polskich katolików i Żydów w perspektywie ogólnokościelnej i zaakcentował kierunki współpracy: „ma ona naj-

pierw służyć przewycięzeniu naszych uprzedzeń, niechęci, a następnie pełniejszemu i wzajemnemu zbliżeniu, opartemu na prawdzie. Do tej prawdy musimy dochodzić, tej prawdy musimy szukać". Rabin M. Joskowicz przypomniał, że spotkanie odbywa się w klimacie nie zakończzonego sporu o klasztor w Oświęcimiu. Z jego przebiegu widać, jak wielka jest potrzeba szacunku dla każdego człowieka i jego religii.

Podczas sympozjum przedstawiono 5 referatów i 6 komunikatów. W kształtowaniu wzajemnych stosunków na nowych zasadach możemy korzystać z wzorców sprawdzonych w innych krajach. Rabin dr Norman Solomon, dyrektor Centrum Studiów Judaizmu i Stosunków Chrześcijańsko-Żydowskich w Birmingham, przedstawił sytuację w Wielkiej Brytanii. Osiągnięcia, problemy i trudności dialogu międzyreligijnego w Polsce były przedmiotem dwugłosu ks. dr. Waldemara Chrostowskiego (ATK) i dr. Stanisława Krajewskiego (Warszawa). Najwięcej napięć w stosunkach między polskimi katolikami a Żydami dotyczy okresu międzywojennego, II wojny światowej i prowokacji kieleckiej w 1946 roku. W dobrze udokumentowanym referacie bp H. Muszyński omówił postawę ówczesnego prymasa Polski, kard. Augusta Hłonda, wobec Żydów. W latach 60. i później wypowiedzi prymasa były przeinaczane przez zwąśnionych oponentów po obydwu stronach. Tymczasem ten rozdział wspólnych dziejów wymaga szczególniejszej rzetelności w ustalaniu i objaśnianiu faktów, bo przeszłość ciąży tu bodaj najwyraźniej nad całością wzajemnych kontaktów i dialogiem teologicznym. Ks. prof. Andrzej Zuberbier (ATK) przedstawił referat *Jan Paweł II o Żydach i do Żydów w czasie pielgrzymek do Ojczyzny*. Charakterystyczne jest stopniowe poszerzanie się perspektywy papieskich wypowiedzi świadczące o procesie rozwoju stosunków Kościoła z Żydami w skali powszechnej, a także o rozwoju tych stosunków w naszym kraju.

Do materiałów sympozjum włączono również dwa inne teksty. Autorem pierwszego jest rabin Byron L. Sherwin (Chicago), współorganizator i dziekan seminarium naukowego w Spertus College of Judaica, jeden z najzdolniejszych uczniów słynnego myśliciela i teologa żydowskiego Abrahama J. Heschela. Rabin Sherwin nie mógł wziąć udziału w sympozjum, ale przebywał w Polsce miesiąc później, wygłaszając swój wykład m. in. w ATK. Czytając tekst zyskujemy pojęcie o tym, jak Żydzi amerykańscy widzą współczesną Polskę i jak oceniają długie dzieje współegzystencji obydwu społeczności w naszym kraju. Rozważania stanowią też dobry przykład żydowskiego uprawiania teologii. Czytelnik łatwo odkryje jej styl „przypowieściowy”, obfite odwoływanie się do symboliki oraz towarzyszący refleksji ogromny ładunek emocjonalny i niepospolitą

wrażliwość. Nawiazanie dialogu z Żydami nie usunęło wszystkich napięć narosłych w rezultacie długiego nawarstwiania się podejrzliwości i wzajemnych oskarżeń. Zdarza się, że do wypowiedzi nieprzychylnych czy wręcz wrogich Żydom jest nadal włączana argumentacja teologiczna. Tych spraw dotyczy artykuł mgr Beaty Krawczyk, zatytuowany *Argumentacja religijna we współczesnych wypowiedziach antysemitycznych w Polsce*, stanowiący część pracy magisterskiej napisanej na Wydziale Teologicznym ATK.

W materiałach sympozjum znalazło się pięć z sześciu wygłoszonych komunikatów. Ks. doc. Michał Czajkowski (ATK) omówił charakter i kierunki działalności podjętej na rzecz dialogu z judaizmem w środowiskach, z których rekrutują się uczestnicy naukowego seminarium w Spertus College of Judaica. Rezultatem ich zaangażowania są liczne publikacje, konferencje, wykłady i prelekcje, zarówno o profilu popularnym jak i specjalistycznym. Dr Etienne De Jonghe (Antwerpia), międzynarodowy sekretarz Pax Christi, zaprezentował wkład tego katolickiego ruchu pokojowego w dzieło zbliżenia z Żydami. Dr Jakub Gorczyca SJ (Kraków) wygłosił komunikat *Kilka uwag o istocie dialogu*, ks. dr Zdzisław Kropiewski (Koszalin) omówił temat *Przekonania religijne jako źródło antysemityzmu*, zaś ks. dr Franciszek Dylus (Częstochowa) podał zarys problemu *Jezus Chrystus w pismach Martina Bubera*. Mgr Michał Klingner, ChAT, nie dostarczył tekstu swojego wystąpienia, opatrzonego tytułem *Chrześcijananie i Żydzi w Związku Radzieckim: obawy i nadzieje*.

Część materiałów została opublikowana wkrótce po zakończeniu sympozjum. Referat *Stan i perspektywy dialogu katolicko-żydowskiego w Polsce* został zamieszczony w „Przeglądzie Powszechnym” 7—8/90 i siedmiojęzycznej wersji miesięcznika „Polska Współczesna” 12/90, a ponadto był opublikowany w USA w wersji angielskiej. Wykład rabina Byrona L. Sherwina zamieścił także „Przegląd Powszechny” w dwóch kolejnych zeszytach — 4 i 5/91.

Wokół referatów i komunikatów wywiązały się żywe dyskusje. Zgłoszono również dwa postulaty praktyczne: 1. prośbę do Komisji Episkopatu do Dialogu z Judaizmem, aby skierowała pismo do położonych seminariów duchownych i innych ośrodków formacyjnych duchowieństwa z wezwaniem do zapoznania się i wychowywania alumnów w duchu dokumentów Stolicy Apostolskiej o stosunku Kościoła wobec Żydów i judaizmu; 2. propozycję proklamowania w Polsce Dnia Pamięci i Braterstwa Chrześcijan i Żydów, przy czym zasugerowano, że mógłby to być 13 kwietnia, czyli rocznica historycznej wizyty Jana Pawła II w synagodze rzymskiej. Obie propozycje zostały z uznaniem przyjęte przez uczestników.

Uczestnicy sympozjum

1. Bałut Henryk
2. ks. Bartnicki Roman
3. Basiel Jarosław
4. Beier Sylwia
5. Bieliński Paweł
6. Bigus Andrzej
7. Bortnowska Halina
8. ks. Cegliński Stefan
9. Chadzijoannidis Aris
10. ks. Chibowski Henryk SDB
11. ks. Chrostowski Waldemar
12. ks. Czajkowski Michał
13. ks. Deselaers Manfred
14. Domasławska Justyna
15. ks. Dylus Franciszek
16. Eyoum Piotr
17. Frybes Stanisław
18. ks. Gołębiowski Marian
19. Gołębiowski Krzysztof
20. Gołębski Piotr
21. ks. Gorczyca Jakub SJ
22. Graff Ireneusz
23. Grosfeld Jan
24. ks. Grzegorski Zdzisław
25. Jankowska Mirosława
26. ks. Jankowski Stanisław SDB
27. ks. Jaskóła Piotr
28. Jasnorzewski Jan
29. Jeliński Przemysław
30. rabin Joskowicz Menachem
31. Karwowska Danuta
32. Kijowska Magdalena
33. Klinger Michał
34. Kołodziejska Jolanta
35. ks. Kowalak Władysław
36. Kowalewski Sławomir
37. Krajewski Stanisław
38. Krawczyk Beata
39. ks. Kroplewski Zdzisław
40. Królikowski Piotr
41. Kubis Tadeusz
42. Kwiecińska Anna
43. Laskowski Piotr
44. Lemiesz Andrzej SJ
45. ks. Lewandowski Andrzej
46. Łojek Wiesława
47. Matyjasik Maria
48. Michalska Arletta
49. Michnowski Cezary
50. Molisak Anna
51. bp Muszyński Henryk
52. Muranty Barbara
53. Nosowski Zbigniew
54. Oneksiak Arkadiusz
55. Paluchowska Anna
56. amb. Palzur Mordechaj
57. Pawlak Andrzej
58. Pawlak Roman SDB
59. Perrem Olga
60. Petrus Dorota
61. Pieślak Beata
62. Piłat Robert
63. ks. Pisarek Stanisław
64. Piszczek Radosław
65. Polak Grzegorz
66. Polak Krzysztof
67. Prokopowicz Mariusz
68. Purchała Danuta
69. Pyrowicz Mariusz
70. ks. Rumianek Ryszard
71. Rychent Michał SDB
72. Sacharewicz Jerzy
73. rabin Solomon Norman
74. Sowiński Sławomir
75. Szafrński Kazimierz
76. Szymańska Krystyna
77. Święcicki Czesław
78. Traczyk Andrzej
79. ks. Warzecha Julian SAC
80. Wilkowicz Michał
81. Wojciechowski Michał
82. Wojda Beata
83. Wyczółkowski Robert
84. Zajączkowski Waclaw
85. Zdun Paweł
86. Ziółkowski Zenon
87. ks. Zuberbier Andrzej
88. Zylak Marek